

САМАРҚАНД ВИЛОЯТИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИ КЎРСАТКИЧЛАРИНИНГ ТАҲЛИЛИ

Рахмонов Азиз Искандарович

СамИСИ, Иқтисодиёт назарияси кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада хизмат кўрсатиш соҳасининг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти ёритилган бўлиб, Самарқанд вилоятида хизмат кўрсатиш соҳасининг кўрсаткичлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: ЯИМ, хизмат кўрсатиш, хизмат кўрсатиш соҳаси, савдо, транспорт, туризм, меҳмонхона, умумий овқатланиш.

ANALYSIS OF SERVICE INDUSTRY INDICATORS IN SAMARKAND REGION

Rakhmanov Aziz Iskandarovich

teacher of the department of economic theory, SamIES

Annotation: The article covers the socio-economic importance of the service sector and analyzes the indicators of the service sector in the Samarkand region.

Keywords: GDP, service, service sector, trade, transport, tourism, hotel, catering.

Жаҳонда глобаллашув жараёнларининг чуқурлашиши натижасида хизмат кўрсатиш соҳасида жадал ўсиш тенденцияси кузатилмоқда. “Хизматлар соҳасининг жаҳон ЯИМдаги улуши охириги 25 йилда 54,2% дан 65,0% га етиб, кўрсатилган хизматларнинг ҳажми 3,1 баробарга ва соҳада банд аҳолининг улуши 38,0% дан 50,6% гача ошган. Шу даврда ЯИМдаги саноатнинг улуши 31,9% дан 24,8% гача, қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжаликлари еса 7,6% дан 3,5% гача қисқарган”¹. Ҳозирги вақтда бирон бир давлатни ривожланган мамлакатлар қаторига қўшиш

¹ Jahon banki ma'lumotlari, 2020.

учун яратилаётган миллий иқтисодиёти ялпи ички маҳсулот таркибида хизмат кўрсатиш соҳасининг улуши 65 фоиздан юқори бўлиши асосий мезон ҳисобланади. Иқтисодий жиҳатдан ривожланган давлатларда ялпи ички маҳсулот таркибида хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасининг улуши 65-80 фоизини ташкил этмоқда. Шунингдек, жаҳон мамлакатларида тўғридан-тўғри инвестициялар ҳажмининг 40,0 фоизи хизмат кўрсатиш соҳасига тўғри келмоқда².

Мамлакатимизда хизмат кўрсатиш соҳасини сифат жиҳатдан янги поғонага кўтариш ва самарадорлигини ошириш, соҳага бошқарувнинг замонавий тизимини ва рақамли технологияларни жорий қилиш бўйича кенг қамровли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Хусусан, «Ўзбекистон - 2030» стратегиясида “Худудларда хизматлар соҳасини жадал ривожлантириш” мақсади кўйилган бўлиб, унга эришиш учун қуйидаги вазифаларни амалга ошириш белгиланган³:

➤ Худудларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаларини ривожлантириш орқали хизмат кўрсатиш ҳажмини 3 бараварга ошириш

➤ Ўрта ва йирик шаҳарлар ҳамда аҳолиси 300 мингдан кўп бўлган туманларда замонавий бозор хизматлари, ИТ, таълим, тиббиёт, юридик, санъат, туризм, меҳмонхона ва умумий овқатланиш ҳамда транспорт хизматларини ривожлантириш

➤ Шаҳарсозлик лойиҳалари асосида зарурий инфратузилмаси мавжуд ва аҳоли гавжум бўлган кўчаларнинг 233 мингта бўш ер майдонларини аукцион савдоларига чиқариш орқали савдо, маиший, сайилгоҳ ва кўнгилочар хизматларини ривожлантириш

➤ Ўрта ва йирик шаҳар марказларида хизмат кўрсатишга ихтисослашган марказий кўчаларни ташкил этиш орқали 36 мингта савдо ва сервис объектларини ташкил этиш

² <https://www.worldbank.org/en/topic/sme/finance>

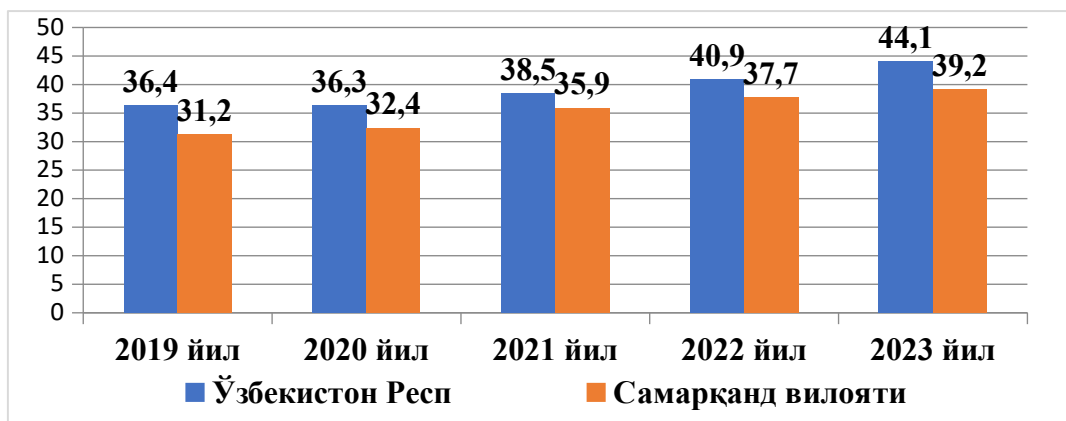
³Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ““Ўзбекистон-2030” стратегияси тўғрисида”ги ПФ-158-сонли Фармони 1-иловаси

➤ «Янги Ўзбекистон» массивларида ва халқаро автомобиль йўллари бўйида 6 мингта савдо ва сервис объектларини куриш

➤ Етакчи лойиҳа ташкилотларини жалб қилиб, бозорларни замонавий, қулай барча хавфсизлик талабларига жавоб берадиган савдо комплексларига айлантириш.

Стратегияда белгиланган вазифаларни амалга ошириш ўз навбатида ҳудудларда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантирининг янгича услуб ва воситаларини тақозо қилади. Хизмат кўрсатиш соҳаси, бир томондан, миллий иктисодиётнинг бошқа соҳа ҳамда тармоқларига, уларнинг ҳолати ва ривожланишига катта таъсир кўрсатса, иккинчи томондан, унинг ривожланиш имкониятлари ҳамда истиқболлари бошқа соҳа ва тармоқлар динамикаси билан белгиланади.

Хизмат кўрсатиш соҳасининг ЯИМ таркибидаги улуши қанча юқори бўлса, мамлакат аҳолисининг турмуш даражаси ва сифати ҳам шунчалик юқори бўлади. Ўзбекистон ва Самарқанд вилояти ЯИМ (ЯҲМ)да хизмат кўрсатиш соҳасининг улуши 1-диаграммада келтирилган.

1-диаграмма. Хизмат кўрсатиш соҳасининг ЯИМ ва ЯХМдаги улуши, фоизда⁴

Келтирилган 1-диаграммадан кўришиб турибдики, Ўзбекистонда 2019 йилда хизмат кўрсатиш соҳасининг ЯИМ таркибидаги улуши 36,4 фоизни ташкил қилган бўлса, охириги уч йил мобайнида хизмат кўрсатиш соҳасининг ЯИМдаги улуши муттасил ўсиб борганлигини кузатиш мумкин. Мамлакатимиздаги каби Самарқанд вилоятида ҳам хизмат кўрсатиш ҳажми барқарор ўсиб борган. Жумладан, 2019 йилда – 31,2 фоиз, 2021 йилда – 35,9 фоиз ва 2023 йилда эса – 39,2 фоизгача ўсишга эришган. Ушбу кўрсаткич ривожланган мамлакатларда 65 фоизни ташкил этишини ҳисобга олиб, республикада ва вилоятда ушбу соҳани жадал суръатлар билан ривожлантириш ва унинг мамлакат ЯИМ (ЯХМ) таркибидаги улушини янада ошириш лозим. Мамлакатда олиб борилаётган таркибий ўзгаришлар ҳам айнан шунга қаратилган.

Хизмат турларини ривожлантириш - мамлакат иқтисодиётини ривожланишига асосий ҳисса қўшади. Хизмат сифатини ошириш ва ривожлантириш бугунги кун кўрсатилаётган хизматнинг асосий мақсади ва вазифаси ҳисобланади. Ушбу соҳани иқтисодиётда қандай ҳолатда эканлигини аниқлаб, таҳлил қилиш лозим. Шу сабабли бизлар Самарқанд вилоятида хизмат кўрсатиш соҳаси ҳолатини таҳлил қилдик (1-жадвал).

1-жадвал

⁴ <https://stat.uz>. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида ҳисобланди

**Самарқанд вилояти ҳудудлари кесимида кўрсатилган бозор
хизматларининг 2023 йилдаги ҳолати⁵**

Ҳудудлари номи	Ҳажми			Аҳоли жон бошига	
	Млрд.сўм	2022 й.га нисбатан ўсиши %да	Жамига нисбатан улуши, %да	Минг.сўм	2022 й.га нисбатан ўсиши %да
Вилоят бўйича	28 992,0	113,7	100,0	6 963,5	111,2
Самарқанд ш.	12665,4	114,1	43,7	21 874,7	111,8
Каттақўрғон ш.	651,2	111,4	2,2	6 913,4	109,6
Оқдарё	877,5	110,8	3,0	5 125,8	108,1
Булунғур	767,6	111,2	2,6	3 843,7	108,8
Жомбой	1206,0	111,4	4,2	6 442,1	108,7
Иштихон	997,0	110,9	3,4	3 652,1	108,6
Каттақўрғон	1042,8	111,1	3,6	3 584,6	108,9
Кўшработ	559,0	110,8	1,9	3 978,5	108,6
Нарпай	930,5	110,7	3,2	4 128,4	108,7
Пайариқ	1009,5	111,0	3,5	3 737,6	108,4
Пастдарғом	1769,8	111,0	6,1	4 668,3	108,6
Пахтачи	627,2	110,8	2,2	4 150,7	109,2
Самарқанд	2206,4	124,0	7,6	8 168,8	121,4
Нуробод	546,0	110,9	1,9	3 391,0	108,7
Ургут	1841,3	111,9	6,4	3 332,6	109,2
Тайлоқ	1294,8	119,2	4,5	5 928,7	116,3

Келтирилган 1-жадвал маълумотлари асосида қуйидаги хулосалар қилинди:

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги Самарқанд вилоят статистика бошқармаси расмий сайти <https://samstat.uz/uz/> маълумотлари асосида ҳисобланди

- таҳлил олиб борилган 2022-2023 йилларда вилоятда хизматлар ҳажми ўсиб бориш тенденциясига эга бўлиб, хизматлар ҳажми 2022 йилдаги 22953,6 млрд.сўмдан 2023 йилга келиб 6038,4,0 млрд.сўмга ошиб, 28992,0 млрд.сўмни ташкил қилди.

- хизмат кўрсатиш ҳажмлари вилоятнинг барча ҳудудларида 2023 йилда 2022 йил билан таққослаганда ўсишга эришган. Самарқанд вилояти ҳудудлари орасида 2022 йилга нисбатан 2023 йилда энг юқори ўсиш суръатлари Самарқанд тумани – 24,0 фоиз, Тайлоқ тумани– 19,2 фоиз ва Самарқанд шаҳрида – 14,1 фоиз кузатилди.

- Вилоят ҳудудлари орасида жами кўрсатилган хизматлар ҳажмида Самарқанд шаҳри (43,7%), Самарқанд (7,6%), Ургут (6,4%), Пастдарғом (6,1%) ва Тайлоқ (4,5%) туманларининг улушлари юқорилигича сақланиб қолмоқда.

Аҳоли жон бошига кўрсатилган хизматлар бўйича энг юқори кўрсаткич Самарқанд шаҳрида 21874,7 минг сўмга тенг бўлиб, ўсиш суръати ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 111,8 % ни ташкил этди. Бундан ташқари, аҳоли жон бошига кўрсатилган хизматлар ҳажмининг сезиларли ўсиши Самарқанд (121,4 %) ва Тайлоқ (116,3%) туманларида кузатилди. Аҳоли жон бошига кўрсатилган хизматларнинг энг паст кўрсаткичи Ургут (3332,6 минг сўм), Нуробод (3391,0 минг сўм) туманларида кузатилди.

Хизматлар соҳасининг йил сайин ўсишига, албатта хизмат кўрсатиш тармоқларининг кўпайиши ва замонавий турларининг пайдо бўлиши ҳам асосий сабаблардан бири бўлиб ҳисобланади. Шу боис, бизлар таҳлилнинг кейинги босқичида хизмат кўрсатиш соҳаси тармоқлари таркибини Самарқанд вилояти бўйича таҳлил қилишни лозим топдик (2-жадвал).

2-жадвал

Самарқанд вилоятида 2023 йилда хизмат кўрсатиш соҳасининг тармоқлари таркибий таҳлили⁶

Кўрсаткичлар	Ҳажми, млрд.сўм	2022 й.га нисбатан, %да	Яқунга нисбатан,%да
Хизматлар – жами	28992,0	113,7	100,0
ахборот ва алоқа соҳасидаги хизматлари	1318,4	121,4	4,6
молия хизматлари	4541,0	115,5	15,7
транспорт хизматлари	6805,1	110,5	23,5
шу жумладан: автотраспорт хизмати	6180,5	109,3	21,3
яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар	1717,5	130,9	5,9
савдо хизматлари	7511,1	109,4	25,9
кўчмас мулк билан боғлиқ хизматлар	681,7	111,3	2,4
таълим соҳасидаги хизматлар	1578,7	127,9	5,4
соғлиқни сақлаш соҳасидаги хизматлар	585,2	111,3	2,0
ижара хизматлари	771,3	107,9	2,7
компьютерлар, шахсий фойдаланиш буюмлари ва маиший товарларни таъмирлаш бўйича хизматлар	821,3	110,0	2,8
бошқа шахсий хизматлар	1286,9	110,5	4,4

⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги Самарқанд вилоят статистика бошқармаси расмий сайти <https://samstat.uz/uz/> маълумотлари асосида ҳисобланди

меъморчилик, муҳандислик изланишлари, техник синовлар ва таҳлил соҳасидаги хизматлар	477,5	119,5	1,6
бошқа турдаги хизматлар	896,3	117,4	3,1

Келтирилган 2-жадвал маълумотлари ҳисоб-китоби шуни кўрсатмоқдаки, вилоятда яшаш ва овқатланиш бўйича хизматларда (130,9 фоиз), таълим соҳасидаги хизматларда (127,9 фоиз) ҳамда алоқа ва ахборотлаштириш хизматларида (121,4 фоиз) 2022 йилга нисбатан ўсиш суръати юқори бўлди. Бозор хизматларининг умумий ҳажмидаги савдо хизматлари 25,9 % - энг юқори улушни ташкил этади. Савдо оддий тақсимлаш механизмидан истеъмолчига йўналтирилган бозор талабларини шакллантириш жараёнларида фаол иштирокчига айланди. Ҳозирги вақтда, савдо хизматлари иқтисодиётда кўрсатилган жами хизматлар ҳажмининг сезиларли қисми ҳисобланади. Шунингдек, транспорт хизматлари – 23,5 %, молиявий хизматлар – 15,7 %, яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар – 5,9 % ҳамда таълим соҳасидаги хизматлар – 5,4 % кўрсаткич билан юқори улушни ташкил этди.

Хулоса қилиб айтганда, олиб борилган таҳлил маълумотларидан Ўзбекистонда, хусусан Самарқанд вилоятида хизмат кўрсатиш соҳасини жаҳон талаблари асосида ривожлантириш, соҳанинг инновацион асосларини кучайтириш, хизмат кўрсатишнинг янги турлари ва шакллари кенг жорий қилиш, хизмат кўрсатиш соҳасини кенгайтириш орқали микро ва макро даражада барқарорлик кўрсаткичларини сезиларли даражада яхшилаш каби йўналишларда кенг қамровли тадбирлар амалга оширилгани аниқланди. Хизмат кўрсатиш соҳасидаги бундай ижобий ўсиш тенденцияси - вилоят ва мамлакат иқтисодиётининг асосий макроиқтисодий кўрсаткичи ҳисобланадиган ЯҲМ ва ЯИМ ҳажмининг ҳам кўпайишига хизмат қилади. Бундай ижобий ҳолатни келгусида ҳам

сақлаб қолиш чора-тадбирларини кўриш, бугунги турли инқирозлар шароитида ўта долзарб вазифалардан бири ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги “Ўзбекистон-2030” стратегияси тўғрисида”ги ПФ-158-сонли Фармони
2. Mc Connell, Bruce. Economics. 19th edition. McGraw-hill/Irvin, USA, 2014
3. N.Gregory Mankiw. Principles of Economics, 7th edition. Amazon, USA 2014.
4. Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. Economics. 19th edition. McGraw- Hill Companies. USA. 2009
5. Xodiyev B.Yu., Shodmonov Sh.Sh. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – T.: “Barkamol fayz media” 2017. - 783 – bet.
6. O’lmasov A., Vahobov A.V. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – T.: “Iqtisod- Moliya” 2014.-480 – bet